

ՔՆՆԱԳԱՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՍԵՐ

ՆՈՐԱՅՐ Ն. ԲԻՆԶԱՆԻԱՏԻՈՅ

(Հարաւսիւնիւն)

ԿԹ. 1110. “*Խոնդիկ, Խոնդորիճ* = լատ. *Tussilago* = գղ. *Tussilage*, *Pas-d'âne* [տպ. *Pas d'âne*], — 3047. “*Փարփարնայ, Տես Խոնդորիճ կամ Խոնդիկ*,” եւ այլն:

= Ուղղիւն է խնդրի, եւ կը նշանակէ գղ. *Pourpier*, զոր հայերէն կը կոչենք եւս Ան-մեռուկ. տես ի համարն ՀԸ:

Հ. 3332. “*Խոնջտակ*, Ուր գրուած կամ լուծած է, չեմ յիշեր, բայց ճանչցուած է եղանակի,” տես Թ. 609:

= Ոչ “*Խոնջտակ*,” այլ Թ. 1149, “*Խոնջտակ, Խոնտակ*. նման կամ նոյն են ընդ խոնդատի,” եւ այլն: Բուն բառն է խոնդատ, Թ. 1148, ուր Հ. Ալիշան կարէր յիշել եւ զխոնջտակ, խոնդատ, փոխանակ զատ թուահամարաւ գրելոյ զայդոսիկ. իսկ *Խոնջտակ*, որ սխալ ընթերցումն է խոնջտակ բառի, “*փոխանակ*”, ընթերի է. խոնդատ, գղ. *Molène*, *Bouillon-blanc*, կը կոչուի ի Բժշկարանս նա եւ Եղն. Բէ կամ Եղն. (Հայկ. Բ. Թ. 609, 1149), Չիան Բահարբ = պրս. *Մանիլէ* արաբացուցեալ *Մանիլէ*, որ կը նշանակէ Չիան թոյն. նոյն է եւ *Փոր*¹, որ թուի բառ գաւառի, չգիտեմ. իսկ Բարսղի կեսարացոյ Ալեքսանդրի թարգմանն, Թ. երես 186, յոյն բառիւ կոչած է *Φλόμος*.

= Գրած եմ որ խոնդատ բառն՝ աղաւաղանօք ըսուած է նաեւ խոնջտակ, խոնդատ, խոնդատ, զորս Հ. Ալիշան առանձին առանձին կը նշանակէ իբր զատ բոյս: Նոյն խոնդատ բառի այլ իմն աղաւաղութիւն բառի նա եւ խոնդակ ի Թ. 1071. “*խոնդակ. Բժշկարան մի շատ հանրաբար եւ անորոշ բացատրէ. խոնդակ քօքն՝ որ ի Լէրնէն լինի Բիւրաքոյն է*,” կարծուի տեսակ մի Չուրակի, լատ. *Origanum Amaracus* կամ *Dictamnus Creticus*, Արգ համեմատէ զվկայութիւն խոնդակ բառի ընդ խոնդատ, Թ. 1148. “*խոնդատն որ ի Լէրնէն լինի Բիւրաքոյն է*,”

Ծանօթութիւն.

1. Կ'ըսէ Հ. Ալիշան ի Թ. 3109—11. “*Ս. Բարսղի Ալեքսանդրի մէջ գրուած է, թէ աղուէն “Բժշկէ զվէրս իւրոյ հարուածոյն ի հուզոյ (Հայ-Բ. Բ. Թ. Կոչոյ) որ լինի ի ծառոյ միոյ, որ անուանեալ կոչի Պիտուս*,” Յն. *Πίτυος* [առելի էր *Πίτυος*, զի *πίτυος*, եւ ոչ *πίτυος*, սեռա-

կանն է. Πίτυος է գղ. Pin] նշանակէ փիճի կամ նման ծառ մի: — Մեր մեկնաց մէկն [նշ. *մեկնիչ*] կ'ըսէ. “*Այն խոտն որ ի Ալեքսանդրի յիշէ Բարսղի, թէ աղուէն զիւր խոտն Փոր*” (Բժշկէ), այսօր ի մեր գաւառս Փոր ասեն:” Հ. Ալիշան եթէ նայած ըլլար ի Ալեքսանդրի, Թ. 186, թէ զՓոր — է—? բառն կը հասկանայր եւ կ'ուզէր, եւ թէ կ'իմանայր որ զփոթութիւն կայ ի բանս մեկնիչ: Ալեքսանդրի կ'ըսէ. “*Արջ [եւ ոչ Ալեքսանդր] յորժամ վէրս առնու յանձին, ... երթայ խէզ զարմատ մի՝ որ անուանեալ կոչի փոր*” անանուն մեկնիչն զփոթած է զԱրջ Ալեքսանդրի ընդ Աղուսու, որոյ համար կ'ըսուի ի նմին տեղում. “*Ալեքսան ... Բժշկէ զվէրս իւրոյ հարուածոյն ի հուզոյ՝ որ լինի ի ծառոյ ... որ անուանեալ կոչի Պիտուս (կամ Պիտիոս)*”: Պիտիոս Ծառոյ չարմարի մեկնիչն Փոր ասեն, այլ Փոր մի, որ Արջու համար ըսուած է, եւ ոչ Աղուսու:

ՀԱ. 1118. “*Խոռոմոյ* Կրեկ. ըստ Ասարայ է Գաւարս. տես զայս: Բայց ստուգելի է ծագումն *Խոռոմ*՝ անուան: — 434. ի բառն Գաւարս [գղ. *Panic*]. “*Ասար Բժշկապետ մեր՝ Գաւարսի եւ Զուրաթի զոյգ գրէ եւ Խոռոմոյ Կրեկ. իսկ այդ զանազանիչ Խոռոմ*՝ կամ *Խոռոմ*՝ ինչ տեսակ է,” — 1132. “*Խոռոմ. լուրի ի խոտում, թերեւս վերոյիշեալ Խոռոմոյ Կրեկն ըլլայ*,”

= Ուղիւ ընթերցուածն է Հոռոմ Կրեկ. տես Թ. 1726, “*Հոռոմ Կրեկ. ըստ Ասարայ Գաւարս է*,”

ՀԲ. 1125. *Խոտոր*: Անուն տեսակ մի խաղողոյ, յերեւան:

= Ուղիւ ընթերցուածն է խոտոր, թէպէտ եւ զարմանալի է որ խաղող մի այս անուամբ կոչուի: Տես Թ. 975, ի կարգի այլեւայլ ազգաց խաղողոյ. “*Խոտոր, յերեւան*,” եւ Թ. 1159, “*Խոտորն է կոչուի նա եւ տեսակ մի խաղող*,” — “*Ուր. Սիւրբորն կամ Սիւրբորն է խաղող սպիտակ՝ փոքր ինչ երկայնաձեւ, միջակ անուշուր թեամբ. իբր Բարսղի Եղն. Բ. Թ. Կոչոյ*,” Նոր Հայկ. ի “*Կստորակ*,”

ՀԳ. 1250. “*Կաժ* = արք. *Սար* = լատ. *Malabathrum* [տպ. *Malathrum*], — “*Կաժ*,” եւ ի Թ. 2712:

= Տես ի համարն ԹԹ:

ՀԴ. 1327. “*Կառնուկ*: Վարսակ նշանակէ, յիշողն՝ անյայտ,” — 1498. “*Կառնուկ, Ռամկական անուն վարսակի*,”

= *Կառնուկ* չգիտեմ. այլ ի Հաւաքման գաւառական բառից (22 Ս. Վաղարու) կարգացած եմ. “*Կառնուկ, որ է Եղն. Բ. Թ. Կոչոյ*,” Վարսակ, գղ. *Avoine*.

ՅԵ. 1337. “*Կասկած* = արբ. Ս-դէճ = Լ. *Malabathrum*”, — “*Կասկած*”, եւ ի Թ. 2712:

= Տես ի համարն խթ:

ՅԶ. 1338. “*Կասկամոն* կամ *Կաստամոն*: Յայտ է յունական ձայն անուան, բայց ինչ ըստն ոչ նոյնպէս. Պիսիդեայ քեր. դուածէն աննրով յիշէ վարդան վարդապետ թէ Նոխազ՝ զկաստամոն ուտելով՝ բժշկի”,

= “Ուղիղ ընթերցուածն կը գտնուի ի Թ. 2627, ի բառն *Ջաւզալակ* = Սակամոնի [բան զանծանօթ *Ջաւզալակ* արժան էր նախա-մեծար համարել զՍ-ի-մոնէ], Նիւթոյն դառնութեանն համար անհոգի կոչած է Պիսիդէս (զՍակամոնի)՝ ըստ հայ թարգմանին. “Նոխազք զանամբելի Սակամոնին (կամ Սակամոնին) կերեալ՝ ի բաց թքանեն զտկարութիւն [ընթերցիր՝ զտհալութիւն], ի յս է աւասիկ վարդանայ Արեւելցւոյ յիշածն յիւր Մէլի-Ռէ-Տոնի-Քէ-ր-ց, երես 30 (Ա. օրինակ, Թիւ 260ադրին՝ 999. Է. Ե. 22 Ս. Ղազարու). “Գայլք հող ուտեն [2 ուտել], եւ նապաստակք զընդունս, առիւծ զկապիկ, եւ նոքա [յոյն՝ կարապք] զգորտս, նոխազ զԱ-ի-մոն¹, եւ արագիւ ուտէ զաւճս եւ ոչ ախտանայ”, որ է բառ առ բառ ի Գէորգայ Պիսիդեայ *Ջեյ-բէ-է-ն*, տողք 953—958.

“[Գ]այլք զհող (ուտեն), նապաստակք զըն-դունս,

Առիւծ զկապիկս, եւ նոքա [յոյն՝ կարապք] զգորտս.

Իսկ նոխազք զանամբելի Ա-ի-մոնին կերեալ՝ ի բաց թքանեն զտհալութիւն.

Եւ առանց Ասիդիպեայ՝ աղարտեալ աստուծոյ՝ Արագիւ ուտէ զաւճս եւ ոչ ախտանայ.”

յոյն բնագիրն ունի *Ασχαμμωνία*, որ կ’ըսուի եւ *Σχαμμωνία*, *Σχαμμωνιον*, գղ. *Scammonée*:

Ծանօթութիւն.

1. Բաշմէ-է-ն 1875, երես 357 [տպ. 2573ա], կարդացած կամ թերեւս ուղղած է զՍ-ի-մոն: Եթէ վարդանայ Ծննդոց Մեկնութեան այլ օրինակք ունին զԱ-ի-մոն, զԿ-ի-մոն, զԻւրին էր համեմատել զ260ադրի ընդ 260ադրի եւ գտանել զԱ-ի-մոն:

ՅԵ. 1422. “*Կծուուրց*? Այս այլ ուտելի խոտեղէն մ’է, վարդագոյն (նոր Գար, Է. 102),”

= *Կծուուրց* ոչ է առանձին բոյս, այլ նոյն ընդ Թ. 2426, Ուրց, զորմէ կ’ըսուի թէ

“ունի կծու համ, եւ գործ է դրուում կերակրի մէջ”:

ՅԸ. 1467. “*Կոնկորալ*: Անուն հասարակ կամ տեսակ մի փրփրեմի, տես զայս”, — 3115. “Փրփրեմ: Որ եւ Անմեռուկ, *Կոնկորալ*, ծանօթ խաւարտ ուտելի. Լ. *Portulaca*, փ. *Pourpier*...: Հին Բագիւրք մի գրէ. “Անդրքնէ. փերփերան կամ *Կոնկորալ* կամ Անմեռուկ”, Կոնկորալ սխալ բառն (փոխանակ Խոնկ-է-ր-է) կը գտնուի եւ ի Նոր Հայկազնին եւ յԱռձնոյն առաջին եւ երկրորդ տպագրութիւնս՝ ի բառն “Անմեռուկ”:

= 2իք *Կոնկորալ* խաւարտ, գղ. *Pourpier*. այլ Խոնկորալ է հարազատն, մի յանուանց Անմեռուկ, գղ. *Pourpier*. Հ. Ալիշան կը յիշէ զԽոնկորալ ի Թ. 1110, բայց սխալ հոմանիշ կը դնէ գղ. *Tussilage*: Հաստատեմ նախ զԽոնկորալ գրութիւնն եւ զնշանակութիւնն, եւ ապա ցուցնեմ զպատճառս մոլորութեան Հ. Ալիշանի՝ որ զԽոնկորալ նոյն կը համարի ընդ գղ. *Tussilage*:

Գաղիանոս Գ. կը գրէ. “Անդրքնէ. փերփերան, կամ *Կոնկորալ* [sic], կամ Անմեռուկ”, — Գաղիանոս Ա., Բ., Գ.՝ պարզապէս “Անդրքնէ [Գաղիանոս Գ.՝ Անդրքնէ]. փերփերան”, Գարձեալ Գաղիանոս Գ. “Բակլաթ Լ համկա [2 Բակլաթ Լ համկան]. փալիալնա հին, որ է Խոնկորալ”, Գաղիանոս Ա.՝ “Բակլաթ Լ համկա [2 Բակլաթ Լ համկան]. փալիալնա հին. եւ ինքդ Խոնկորալ”, եւ “փարփարնա հին, Խոնկորալ հոնդ”, Անդրքնէ = յն. *Ανδρὰχον* գղ. *Pourpier*, այս ինքն Անմեռուկ կամ փերփերան (որ եւ փրփրեմ, թուրքերէն *Քիւրքիւր*, Սեֆը օր. տես ի համարն Ի. 2, ծան. 2). Նոյն բանջարն է եւ Բուլ-Լ Լ հոմա = արարերէն Պ-է-Լ Է-Լ Է-Լ կամ Է-Լ (տես ի նոյն համարն Ի. 2): Այժմ Գաղիանոսի բառք կ’ըսեն մեզ թէ թէ Անմեռուկ կը կոչուի նաեւ *Կոնկորալ* կամ Խոնկորալ. յայս կրկին ընթերցուածոց ուղիղն յայտ է թէ երկրորդն (Խոնկորալ) պէտք է համարուի՝ երկուս առաջին, մինչդեռ առաջինն (*Կոնկորալ*) մի անգամ եւեթ: Բայց կայ եւ այլ հնար ստուգելոյ զԽոնկորալ գրութիւնն: Իտալերէն *Porcella* (իզական) եւ *Porcello* (արական) կը կոչուի խոճկորն (= Ձագ խոզի), եւ *Porcellana* կը նշանակէ “Փրփրեմ. Անմեռուկ. Սեֆը օր.” (Ջախջ, Իտ. - Հայ.). յոր անուն կոչուած է եւ հին գաղղիներէնի մէջ Անմեռուկն. “On nommait aussi Pourcelaine le Pourpier” (Վիարէ, ի ստուգաբանութեան *Porcelaine* բառի): Ուրեմն եւ Խոնկորալ (նուա-

դախան խոհի = 2-ի խոհի բառի) է այն բան-
ջարն՝ որ խաղերէն կը կոչուի Porcellana
ի Porcella (= խոճկոր) բառէ, եւ որ հին գաղ-
ղիներէն մէջ ըսուած է նոյնպէս Pourcelaine,
իսկ այժմ Pourpier, Ամեռուկ, փերփերան,
փրփրեմ:

Եկեցուք ի գլ. Tussilage նշանակու-
թեան զոր տուած է Հ. Արիշան խոհի-բառի
ի թիւն 1110. «Խոճկոր. խոհի-բառի. Խոճկորիճ:
Սոփորաբար իր հունան յիշուի, Խոճկորի
Սոփորաբարի, լա. Tussilage կամ Peta-
sites, գլ. Tussilage կամ Pas-d'âne [այ. Pas
d'âne]. Եստիօրէն այլ կոչուի լա. Tussilage,
Farfara. այս անունն այլ պէսպէս կերպով է
գրուած հայերէն ի Բառգիրս եւ ի Բժշկարանս,
յաւելուածով և տառի, Փարփալնա, Փար-
փալնա, եւ այլն, եւ ի թ. 3047. «Փարփալ-
նայ: Տես Խոճկորիճ կամ Խոճկորի, Աւասիկ
պատճառ մըրորութեան Հ. Արիշանի. փոխանակ
զփալիւնի եւ փալիւնի գաղիանոսի Բառից
իմանալոյ պարսկերէն փերփերէն կամ փերփերէն¹
= Ամեռուկ, փրփրեմ (տես ի համարն ԻԶ,
Հ. Արիշան կը թողու զին վերջաւորութիւնն բա-
ռիցն, զի տառն յաւելուած կը համարի, եւ կը
զուգէ զՓարփալնա կամ Փարփալնա ընդ
նմանաձայն լա. Tussilage Farfara, գլ. Tus-
silage, Pas-d'âne. Խոճկոր եւ Խոճկորի բառի
տեմ. այլ կը համարձակիմ ըսել թէ չիք բոյս
Խոճկորիճ, եւ Խոճկորիճի բառն ուղղելի է
խոհի-բառի [= խոճկորակի] բառի, ինչպէս կը գրէ
գաղ. Ա. որ ի Մի. Հեր. ԻԳ. 50, կ'ըսուի
«փերփերանի հունգ», եւ այլուր՝ «փերփերանի
հունգ», — Խոճկոր կը յիշուի եւ ի թ. 1775,
3047. իսկ Խոճկորիճ՝ վեր ի վայր ի մատե-
նին. տես թ. 987, 1249, 2932, 3047, 3084.
եւ ի Շալակին, երես 676, թ. 538:

Ծանօթութիւն.

1. Ամեռուկն կը կոչուի պարսկերէն եւ
խորհրդ. խի-րփէ, խի-րփէ (Գէորգ): Հ. Արիշան կը
գրէ ի թ. 123. «Բժշկարան [այ. Բժշկարան] մի
կ'ըսէ. Ամեռուկ՝ փրփրեմի հունան է. եւ այլ
ասան զըրբայ. ուղղէ լա. Գէորգ = պր. Խորհրդ. Նոյն-
պէս ի թ. 1818 ջնջէ գրութիւնն զըրբայ, խոր-
բայ. եւ յետ 1829 թուոյն՝ ուր կ'ըսուի, «լա. Գէորգ
տես զըրբայ եւ Ամեռուկ», ջնջէ զըրբայ:

ԶԹ. 3346. «Հազի. Ասոր յն. ի բառս
Գալիենու գրուի Սփէրմոս. ստոյգը տես թ. 347.
որով յայտնուի Բիծիւի ազգէ ծառ մի»:

= Ստոյգն կը գտնուի ոչ ի թ. 347, այլ
ի թ. 1661. «Հազի, որ Գալիենու բառից մէջ

յն. կոչուած է Սփէրմոս, եւ պիտի ըլլայ Սփէ-
րմոս, Σφένδαμνος [այ. Σφένδαμνος],
լա. Fraxinus (կամ Acer), փ. Frêne, եւ այլն:
[Σφένδαμνος է լա. Acer, գլ. Érabl¹. իսկ
լա. Fraxinus, գլ. Frêne, յն. կ'ըսուի Μελία.
տես յAlex. տես եւ ի Նոր Հայկ. Σφέν-
δαμνος = Acer ի բառն «Ցախ», եւ Μελία =
Fraxinus ի բառն «Հազի»:]

Գաղիանոս Բ. կը գրէ. «Սփեմոս.
Հազի», այլ Գաղիանոս Ա. «Սփեմոս. Հազի»,
Սփէրմոս Նոր Հայկ. ի բառն «Հազի», կ'ըզ
կարգալ յն. «Սփէրմոս, իր օձատանջ», եւ
յն. եւ լա. կը գնէ Μελία, Fraxinus [որ է
գլ. Frêne]. այլ ես եւս ընդ Հ. Արիշանի կ'իմա-
նամ յն. Σφένδαμνος, գլ. Érabl (եւ ոչ
թէ Frêne): Յիմ Գաղի. Հայ. Բառագիրս Հազի
կոչած եմ զFrêne, եւ Դղբի², Պիծիւի զÉrabl.
երկոքեան յետիւք ստոյգ Erabl են կարծեմ.
բայց նոյն իսկ Հազի՝ թուի Érabl ըստ հեղի-
նակութեան Գաղիանոսի Բառից. իսկ Frêne
կոչելի է ինչի կամ ինչի ծառ, ինչպէս կ'ու-
սանիւք յԱմիրտոյվածայ (Հայ. Բառագիրս, թ. 1661).
«Միւս. ասցած է թէ ինչի ծառն³ կու նմանի,
եւ ոմանք ասին թէ ստոյգ ինչի ծառն է...:
Ասէ Պատեհին թէ Միւս [= յն. Μελία =
գլ. Frêne] ասին. ինքն ծառ մի է բարակ եւ
երկայն. եւ իր փայտէն ունիւր կու շինեն ի Գա-
մասկոս. և Այս փայտին որ Միւս [այ. Որմն?
այլ ի թ. 1537 ուղիւ գրի որ Միւս] կ'ասեն,
իր միւրն տաիւ է եւ ուժով որպէս Գլթորի,
«Իր փայտէն ունիւր կու շինեն», իմա նիւն. վասն
զի եւ յն. Μελία ոչ միայն Frêne ծառն է, այլ
եւ Lance de bois de frêne⁴, բազում ուրեք
յիշատակեալ ի Հոմերի Իլիւնիկն (զոր Հ. Արիշան
Բազրատունի թարգմանած է Հազի): — Թուի
ինձ թէ յայս ինչի ծառ կ'ակնարկէ եւ Մատ-
թէոս Ունհայեցի (այ. Երուս, երես 400) երբ
կ'ըսէ. «Առեալ ի ձեռն իւրում էր մի ինչի
[գլ. un bâton de frêne], որ յայլում օրի-
նակի գրեալ է «Էառ Գալիենու ինչի», (տես Սփ-
մոս, երես 49 ա, ի ծանօթութեան). զորոյ
նշանակութիւն չհասկանալով Սմիտտ Սպարա-
պետ՝ փոխած է «Էառ ինչի փ» [գլ. un mar-
teau] ի ձեռն. (այ. Շահնազար, երես 90):

Ծանօթութիւն.

1. Ինչպէս կը գնէ եւ Հ. Արիշան ի թ. 347,
«Բիծիւ, Σφένδαμνος [այ. Σφένδαμνος],
Acer, Érabl», — թ. 2088, «Σφένδαμνος,
Acer, Érabl», — եւ ի թ. 794, «Թղի կամ
Դղբ, Acer, Érabl»:

2. Այս է ստորգ գրութիւն բառիդ, ինչպէս կը կարդանք ի համառօտ բանին՝ վերնագրելոյ «Յաղագս Ծառոց», որոյ հեղինակ կը նշանակուի Աղեքսանդր օմն (Հ. Գար. Զ., Մոնթ. Հայկ. Թրթ. Նախնեաց, Ս. Ղազար, 1889, երես 293). «Անձին, Գրչին, Մանին, Հացին, Կեչին եւ խածին», Հայքոսակ չունի Գրչի ի կարգին, այլ կը նշանակէ զայն ի Թ. 794, ի Թղչի եւ զատ Թուահամարաւ, 2962, կը գրէ նաեւ Տիկի (տես Տիկի եւ ի Թ. 347): Տիկի եւ Թղչի են ռամկական հնչմունք Գրչի բառի:

3. Այսպէս ընթերցած եմ ի Չեռագրին Տ. Սեր. Ալեշանի, երես 203 verso. Իսկ Հ. Ալեշան կը գրէ «ասեն, Թէ խեթանի ծառն»:

4. Այլ կայ Էրաբլ եւ ի փայտէ Erable ծառոյ.

«Le soir, il descendait vers la mer, le
front bas,
Toujours seul, appuyé sur sa lance
d'éérable».

Edmond Haraucourt, La Mort du Viking.

2. 1602. Հայկի խոր, զոյգ ընդ բառիցն Հալա եւ Հալա. «Հայկի խոր կոչուի ուրիշ բոյս մ'այլ, իբրեւ հալաւի կամ զգետեղենի», — 2987. «Հալալի ու Պարալի», որ Թուրքն Պարալ օրէն ասէ, Հայկի խոր (Թ. 1602),

= Ուղիղն է Հ. Էլի խոր, այսինքն Հայերէն Էլի խոր, ինչպէս կը գրուի ի Թ. 927. «Լուսգեղ. Լուսնոտ. Լուսնոտ. Լուսնոտ», Ամիրտուլփաթ «Տուղաս, որ է Հալալի ու Պարալի? որ Թուրքն Պարալ (իբրեւ) օրէն ասէ, Հ. Էլի խոր, Պարալի սխալ է, եւ Պարալի ուղիղն Թուի Պարալի, քանզի Գեորգի ի բառն քէյ կը գրէ. «Լու. Թուրք. Էլի-րէ, եւ արպ. Պարալ», Տեսանք եւ «Էլի-րէ. Լուսնոտ. Էլի-րէ»:

Ի նմին Թ. 1602. «Առաջին [այսինքն Հալա] կերպով գրէ Սալալի, եւ Թուրքն վերջը գալը կ'իմացնէ (Թ. 808), Իսկ ի Թ. 808, երես 195. «Գրչի Աղեքսանդրի զուարճասէր կաթողիկոսն՝ քարնան ընծայած պտուղներն երգելով՝ նախակարգէ զԹուրք»:

«Թուրքն յառաջեաց քան ըզՀալալ», եւ այլն: Սալալի յայտնի սխալ է. նոյնպէս սխալ Թուի ինձ եւ Գրչի Աղեքսանդրի, քանզի այն Տաղն Գարնան՝ որոյ սկիզբն է «Աստուած անսկիզբն եւ անսահման», եւ յորում կը գտնուին Հ. Ալեշանի յիշած 4 տողքն, անանուն է, եւ շատ հեռի ի Գր. Աղեքսանդրոյ յարուեստէն եւ յոճոյն: Հալալի որ կը յիշուի ի Տաղի՝ չգիտեմ թէ ինչ է:

25. 1629. «Հանդի. ըստ Սիմ. Կամարկայոյ է Հալալա», [= Անծախտ, ԳԼ. Fumeterre]:

= Պէտք է կ'ից կարդալ Հիլի [այսինքն Հիլի. եւ ոչ Հանդի] Հալալա, որ է նուարտակ, ԳԼ. Passerage, տես ի համարն ԿԳ, ծան. 2:

26. 1678. «Հալկիթնի: Ցախ մի ուսկից աւել կու շինեն»:

= Ուղիղն Թուի Հալալի (= Հալ, կուս), ինչպէս կը գրէ Բժշկարան մի ի Հալալին, երես 677, Թ. 565: Տես ի համարն ԽԷ:

27. 1740. «Հոտվարդ: Տես Բատավարդ», — 313, ի բառն Բատավարդ. «Հերացին Միթար կ'ըսէ. «Պատվարդ՝ որ է Հոտվարդ, որ է վայրի երնջակին տակն»:

= Մի. Հերացի այդպիսի ինչ ըսած չունի, այլ «Պատվարդ՝ որ է Հալալի», Լ. 84, ինչպէս կը գրէ ինքնին Հ. Ալեշան ի Թ. 1711: Գաղիանոսի բառք են որ կը գրեն. «Բազաւորդ. Մանր երնջնի տակ [2 Մանրեր ընջ նիտակ]», Գաղ. Գ.: — «Բազաւորդ. Մանր երնջնի տակ», Գաղ. Գ.: — «Բազաւորդ. Մանր երնջնի տակ», Գաղ. Ա.: Իսկ Բժշկ. ԻԳ. (22 Ս. Ղազարու), երես 17. «Բատավարդ, որ է վայրի երնջակին տակ», Թէ ինչ է Բատավարդ = Հոտվարդ՝ ըսի ի համարն ԿԳ:

Հոտվարդ բառի հետ ջնջելի է եւ Թ. 271. «Բազաւորդ? Մանր երնջնի ու է, կու գրէ բառիդ մի եւ ի լո. Baccaris, որ ըստ առասպելաց նուիրեալ էր Բաքոս դից», Ուղիղ ընթերցուածն Բազաւորդ է զոր յիշեցի (տես Բատավարդ ի Հայքոսակ, Թ. 313):

Նոյնպէս Թ. 685. «Ման երնջն. Գալիանոսի. բառից մէջ գրուած կայ Ման երնջնի ու է, որոյ հոմանիշ յունարէնն անորոշ բառ մ'է, Բազաւորդ? կամ Բազաւորդ, եթէ յունարէն է, Թերեւս Բազաւորդ (տես Թիւ 313): Ի Լեհաստան գրուած բառարան մ'այլ գրէ, երնջնի ու է Baccaris [Ի Թ. 271, Baccaris]. ասոր արարեալն է Զահր, զոր տես», Տեսանք որ երկու օրինակք Գաղիանոսի Մանր կը գրեն, եւ մին Մանր. սխալ է ուրեմն Ման զոր գտած է այլուր Հ. Ալեշան, նա եւ ինքն կը գրէ ի Թ. 271, «Մանր երնջակի տակ»:

28. 1492. «Հորի Կոթի, փ. Cresson de fontaine»:

= Հ. Ալեշան չ'ըսեր թէ ուր գտած է զայս: Գաղիանոս Գ. է որ կը գրէ. «Հորի, կոտ-

մանի հունդ, ըստ որում եւ գաղ. Դ.՝ «Հորի, կոտման հունդ, յորմէ ստեղծեալ է վերոյիշեալն Հորի կոտմ, գղ. Cresson de fontaine. բայց չեք Հորի կոտմ. ուղիղն է՝ «Հորի. կոտման հունդ, գաղ. Ա.՝ — «Հորի, կոտմ, թրգմ. Գեղոց: Հորի է արարեալն Հորի = կոտմ (Պողաճ.), ինչպէս կը նշանակէ զայդ եւ Հորի (Պողաճ. Թ. 1490. «կոտմ, կոտմ, Հորի կամ Հորի, (արարեալն), եւ ի Թ. 1650:

Դիւանդան: — Հ. Ալիւան կը գրէ ի Թ. 44, թէ զԱլիւան հա = գղ. Pyrèthra «Հին Բժշկարանն [ասելի էր՝ թրգմ. Գեղոց] համարի կոտմ»:

Յետ 1740 թուոյ, ի բառն Հորի = կոտմ. «Բառգիրք մի [ասելի էր՝ թրգմ. Գեղոց] գրէ, «Հորի՝ հալեւորկի հունդ»:

Ի Թ. 565, ի բառն Դարչիւն. «Գալիւնոսի կամ Բժշկական բառից հաւաքման մի մէջ [ճշգրտոյն՝ թրգմ. Գեղոց] գրուի. «Դարչիւն» Ասկալոյոս, թուի Ասկալթոսի [լատ. Aspalathus] հետ շիթեւով. Ասկալթոս նշանակէ Ասկալոնի Սիսոր, իսկ Ասկալ, Ascalea է, տեսակ մի վայրի կանգառի կամ Ալքանի, Carduus nutans [տպ. nutans], փ. Chardon penché»:

Ի Թ. 595. «Դիւ? Մշկի ծաղիկ, որ է Սոդ, այսպէս գրուի ի բառս Գալիւնոսի [ասելի էր՝ թրգմ. Գեղոց]: Տես Դիւ? եւ ի Թ. 2129,

Ի Թ. 934. «Դիւ? Վայրի Ստեպղիւնի հունտ է, կ'ըսէ հին հաւաքում մի բառից [իմա՝ թրգմ. Գեղոց]»:

Ի Թ. 1160. «Խորհրդի վայր... հին բառգիրք մի [ասելի էր՝ թրգմ. Գեղոց] այսոր համանիշ գրէ Դաղճի կամ Ժոթրիւնի ցեղէն ըստ մի, զոր ասորի բառով Պէթար եւ Ամիրտոված կոչեն Մուշկոտմիւր»:

Ի Թ. 2078, երես 440. «Վայրի Միւրի այլ յիշուի, զոր Գալիւնոս բառք [ասելի էր՝ թրգմ. Գեղոց] զուգեն Յարգէզի, եւ դարձեալ ի Թ. 2177 [տպ. 1177], «Յարգեան. Անշուշտ Նարգիսի ցեղէն նշանակել ուզէ գրողն, եթէ ստոյգ գրեր է, հին բառագրոց [ասելի էր՝ թրգմ. Գեղոց] մէջ, եւ Վայրի Միւրի է կ'ըսէ»:

Ուր Միւրի (գղ. Scille) եւ ուր Նարգիս (գղ. Narcisse)՝ լաւ եւս Նարգիս (գղ. Asaret, Cabaret, Nard sauvage): Ահաբիւն շիթեւով թիւնք որ յառաջ եկած են զ«Թարգմանութիւնն Գեղոց», ընդօրինակող գրչին Ռէի Բառի վայրէն, եւ զաղբիւր շիթեւով թիւնքն ոչ Հ. Ալիւան գտած է, եւ ոչ յառաջ քան զնա

Նոր Հայկազեանն՝ որ խառն ի խուռն կը նշանակէ զհունանիշս 10 է աւելի Բուսոց:

Աւասիկ Թարգմանութեան Գեղոց գրածն՝ ճիշդ որպէս է ի Զեռագրին. «Լաբլաբ, Բառեր [իմա Բաղնի, արաբ. Լեպլապ]: կամիէլ, կաւմանջար [որ ի Բժշկ. Զ. 331, գրեալ է «Ղամբիլ, որ է կոաբանճարն»].

1. Ասկալոնոս, Դարիւնիւն [աստի կը սկսի խառնակութիւնն, զոր դիւրութեան համար թուանշանք կ'որոշեմ]:

2. Նարգեան, Վայրի Միւրաստի:

3.—4. Խուռ եւ փոնդ, կազմ, որ է օդ սալիւր, եւ փալանիա, Վայրի Դաղճն:

5. Կնիւլ, փեննայի տակ:

6. Թամհերուն, Տարչկոկ:

7. Մարվ, Ամրաւ սեւ:

8. Հորի, Հալեւորկի հունդ:

9. Ակրկահրա, կոտմ:

10. Բաղբլալ, Հարմալ, Բողկի տակ:

11. Սկորոգիոն, Սպանդի հունդ:

12. Մուշկարմշեր, Վայրի խստորուկ:

13. Դոկո, Մշկի ծաղիկ որ է Սօդ:

14. Լուկուան. Վայրի Ստեպղիւնի հունդ. Փրասիոն, Մեղրածծուկ [այս ուղիղ է]:

15. Ալարտիմիս, Սպիտակ կնդրուկ, Աղիսար, Վաղմեռուկ [այս եւս ուղիղ է, ինչպէս եւ միւս Բուսոց անուանք որ կը յաջորդեն ի Զեռագրին]:

Խառնակութիւնն, ինչպէս նշանակեցի, կը սկսի ի բառիցն «Ասկալոնոս, Դարիւնիւն», Զեռագրին գաղափարողն զանց առնելով զհամանիշ բառիս Դարիւնիւն՝ սխալմամբ զուգած է զայն ընդ Ասկալոնոս, մինչդեռ գրելի էր «Ասկալոնոս, Վայրի Միւրաստի», որով եւ հետագայ 2—15 Բուսոց անուանք այլ ընդ այլոյ նշանակութիւնս առած են, 2-ին նշանակութիւնն անցնելով 3-ի. 3-ին խառնուելով ի 4-ի. 4-ին անցնելով ի 5-ի, եւ այսպէս հետզհետէ: Կարգաւորեմ զանկարգութիւնդ, ուղղելով զբաղմաստիկ վրիպակս Զեռագրին.

1. Ասկալոնոս, Վայրի Միւրաստի [Ասկալոնոս է արաբ. Խիւլ, Խիւլ, Խիւլ, Միւրաստի, Սոխ վայրի (Պողաճ.) առեալ ի յունէն Σχιλλα, գղ. Scille, ou Oignon marin. կայ եւ ի Բժշկ. Ա. 143. «Ասկալի ակրաս [= յն. Σχιλλα αγρια]. Մեղրաստի», զոր տես ի Հայեանի, Թ. 2078]:

2. Նարգեան, կազմորէ [«Նարգ, որ է կազմութիւն», Բժշկ. Ա. 145. տես եւ ի Հայեանի, Թ. 1239, 2139: կազմութիւն կամ կազմութիւն

կ'ըսուի ի մեր լեզուի եւ Մարտինի, Վարդէի ներքին, գլ. Asaret, Cabaret, Nard sauvage տես Asaret յիմ գաղղ. - չայ. Բառագիրս: Հայերէնի չունի եւ ոչ զմի ի գաղղիներէն առնանցդ:]

3. Խուր եւ փոքնը [= արար. ֆոֆէն, պրս. ֆոֆէն¹]. Վարդի Գաղան [= ֆոֆէն, որ է Խոռն (Խոռն, ըստ Թրգմ. Դեղոց). եւ ինքն Վարդի Գաղան է, Բժշկ. Ա. 143: — «Խոռն, Վարդի Գաղան», անդ, 144: — «Գետնի ըռահան, որ է Գաղան, որ է ֆոֆէն², Ամրտ. Այս բոյս է գլ. Pouliot (տես Հայկ. Բառաքն. երես 98), զոր Ա. գեր եւ Էմին կը կոչեն Թուրքերէն ֆոֆէն, ֆիլիֆին³: Արար. կ'ըսուի եւս Հարգ (Հայկ. Բառաքն. երես 97—98. կելսիոս, Հ. Ա. 422, տես եւ Հայերէն, Թ. 1674]:

4. Օգտալիւր եւ փալանիա, փննայի տակ [= Ուրտիկ, փննայ, Գաղ. Գ: — Պարսկերէն «Փալանիա», է խոտ իմն որ կոչի Թուրքերէն Այուրտիկ, եւ արար. Ուրտիկ, (= փայտ խաչի, յորմէ խաչափայտ, մի յանուանք փննուայի կամ փննայի ի մեր Բժշկարանս, գլ. Pivoine) եւ այլն. Գեորգ:]

5. Կնրիւ, Տարչիկ [Տարչիկ նոյն է ընդ Տարչիկի, Հայերէն, Թ. 635, 637. Տարչիկ, Թ. 903 (տպ. սխալ՝ Տարչիկ), 1863, 2941. Տարչիկ, Թ. 637, 2941. այս ինքն՝ արար. Farachagouq, գլ. Pissenlit ou Chicorée sauvage. տես Taraxacum⁴ ի M. Devic. ի սմին Թրգմ. Դեղոց գրեալ է այլուր. «Տարչիկ (ընթերցիր Տարչիկ), Եղէգն, այս ինքն՝ Եղէգն, Եղէգ = Եղերգ = Գառնիճ, գլ. Chicorée sauvage, տես ի համար Ծե]:

6. Թամր հերուն, Ամրաւ սեւ [«Թամր հերուն, Սեւ Ամրաւ», Գաղ. Ա: — «Թամր հերուն, Սեւ Ամրաւ», Գաղ. Գ: — «Թամր հերուն, Սեւ Ամրաւ», Գաղ. Գ: Արարերէն Թեմէ Արմաւ. իսկ հերուն Թուր Թէ է Հարուն, այս ինքն Ահարուն. քանզի Հ. Ալիշան կը յիշէ ի Թ. 320, «Արմաւ Ահարուն. ինչ տեսակ Արմաւ է, բացատրուած չէ, կամ ինչ անյայտ»:]

7. Մարվ, Հալեւորիկի հունդ [«Մարվ, Հալեւորիկի հունդ», Գաղ. Ա եւ Գ: — «Մարվ, Հալեւորիկ, Բժշկ. Ա. 144: — Պզը մարու, Ալեւորիկ ուն», անդ, 145: — «Ալեւորիկ, որ է Մարվ, յիշած է յիւ համարն կամքն Աստուծոյ», Ամրտ. Անգ. անգ., երես 20: Ալեւորիկ կամ Ալեւորիկ (որոց ուսուցանքն են Ալեւիկ, Հալեւորիկ, Հալեւորիկ, Ալեւորիկ), կ'ըսուի առ մեզ եւ Ծերոյ Դարն (Հայերէն, Թ. 2030),

Ալեւորիկ (ուսուց. Հալեւորիկ) Ռեհան (Հայերէն, Թ. 1599), Թարգմանութիւն արարականին Հարգիկ ինչ ինչ (= Գաղան Ծերոյ), եւ է գլ. Marum, Germandrée maritime, Herbe aux chats. իսկ Մարվ է պրս. «Մարվ, խոտ ինչ անուշահոտ», ըստ Գեորգայ:

Մարվ եւ Ալեւորիկ բառից համար Հ. Ալիշանի գրածն շատ հեռի է ի ճշգումբնէ: — Ի Թ. 614 զՄարվ կը նոյնացնէ ընդ լտ. Malva, եւ Մարվ կը համարի: — Ի Թ. 129 կ'ըսէ «Հալեւորիկ կամ Մարվ», — Ի Թ. 2099, Թէ «Մարվ» կը կոչուի եւ «Հալեւորիկ», — Ի Թ. 1599՝ «Հալեւորաց Ռեհան, Հալեւորիկ, Մարվ տեսակ մի է անուշահոտ, ծիրանագոյն կամ սպիտակ ծաղկներով: Առանձինն յիշուի եւ Հալեւորիկի հունտն, արար. Պզը մարվ», — Ի Թ. 2030, «Մարվ? ... ոմանք ի Թուրքացն այս խոտիս Ծերոյ Դարն կ'ասեն...», Ամասիացոյն յիշածն հետաքննելի է: — Ի Թ. 2144. «Մարվ, տես Տըրուկ», [sic]: — Ե. վերջապէս ի Թ. 2959, «Տըրուկ [փոխանակ կարգաւոր Ալեւորիկ]: Այս Թէ ոչ վիպասանական՝ այլ ազգային ուսուցական բառ մ'է, որոյ զուգանիշ գրէ Ամրտ, զՄարվ, բայց երկուքն այլ մեզ անծանօթ, եթէ ետքինս չէ Թուրքերէն Մարվ, որ է Թանթուրնին: Մեր մօտ ազգային եւ տեղական անուն այլ լուրի Տըրուկի, Ջիստն Marum կը նշանակէ Հ. Ալիշան ի Թ. 68, եւ կ'ըսէ, «Թուրի կարգաւոր», եւ ի Թ. 2024 կը կոչէ զայն Մարվիկ, Մարվան, Մարվան, Մարվան, Մարվան, Մարվան, Մարվան, որ է արար. Մարվան. տես Marum = Հալեւորիկ յԷմին, իսկ Թ. 3271, Ալեւորիկ (Խաղող), եւ Թ. 1600: Հալեւորիկ (Ելակ), ոչ ինչ գործ ունին ընդ Ալեւորիկի կամ Ալեւորիկ = Marum:

8. Հորփ, Կոտիմ [արգէն ըսի Թէ Հորփ է արար. Հորփ = Կոտիմ]:

9. Ակրկարհա, Բողի տակ [«Ակրկարհա, Բողի տակ», Գաղ. Բ.: — «Ակրկարհա, Բողի տակ», Գաղ. Գ.: — Լաւագոյն «Ակր[ի]կարհա, Բողի [եւ ոչ Բողի] տակ», Գաղ. Ա. եւ Գ: — «Ակրկարհա, Իգարողի տակ», Բժշկ. Ա. 143: — Պարսկերէն «Ակրիկան. է սա իմն ի գեղորէից որ կոչի [այս արարէն] Ալեւորիկ, Թուրքերէն Իրիկան», Գեորգ: Այս բոյս է գլ. Pyrethre, տես ի Հայերէն Թ. 44. Ակրկարհա, եւ Թ. 365, Բողի տակ]: || Զգրութիւնն «Բողի տակ», ուղղած եմ «Բողի տակ»: Բայց կարելի է Թէ Բող, յորմէ Իրիկան, ըսուած է նաեւ Բողի, եւ ըստ այսմ Իրիկան, որոց սեռա-

կանն է Բուլի, Իբուլի, Տես Բուլի ի Թ. 368
Հայբուլի, եւ Բուլի ի Թ. 357: Այստեղ լաւա-
գոյն է ըսել Բող, բողի, Իգարող, Իգարողի,
որպէս զի Բողիկ, Բուլի, Իգարողիկ, Իգարողիկ
գրեւով՝ չձիօթի ընդ Բողիկ, Բուլի, որ է գլ.
Raifort: ||

10. Բազր ալ հարմալ: Սպանդի հունդ
[յարարական բառիցն Պէլը, Ունդ, եւ Հարմալ,
զոր մէք կը կոչենք Սպանդ, որ է պրս. «Ի-թէ-ր»,
Սպանա [թուրքերէն] Ի-թէ-ր, եւ արպերէն
Հարմալ, Գեորգ: Տես Հայբուլի թ. 2815,
Սպանդ, որ գլ. կը գրուի Pégane, միշտեւ
բուն բառն է Moly, յն. Μώλυ, զոր յիշած է
Հոմեր յՈդիսականին (տես Moly յիմ Գաղղ-
Հայ Բառագիրս), գլ. կ'ըսուի եւ Harmale,
տես զայս ի Լիտրէի Suppl. եւ ի M. Devic:
Ամիրտովաթ կ'ըսէ (Հայբուլի, անդ): «Այն
ցեղն որ կարմիր է՝ Հարմալ արդէ ասեն, եւ Հո-
մէր Մոլէ ասէ», որ է Moly]:

11. Սկորոգիոն, վայրի խտորուկ⁵ [«Սկոր-
գոն, խտոր», Գաղ. Ա. — «Սկորգոն, Սխոր»,
Գաղ. Բ. — «Սկոռտոն, Սխոր», Բժշկ. Ա.
145: Թն. Σκόροδος, գլ. Ail, խտոր]:

12. Մուշկա[տա]րամշեր, Մշկի ծաղիկ, որ
է Սօդ [աստ եւս խառնակութիւն կը տեսնուի
Մուշի եւ Մշի բառից նոյնաձայնութեան պատ-
ճառաւ: Զիարդ եւ է՝ առաջինն է գլ. Dictame,
զոր տես ի Հայբուլի, թ. 994, 1160, 2127:
Երկրորդն, «Մշի ծաղիկ, որ է Սօդ», է պրս. «Մի-
շէ, Անուշահոտ արմատ խոտոյ իրիք, զոր բժշկէ
ի գործ ածեն ի գեղորայս, արապ. Սի-ր [= Սօդ],
եւ թուրք. Գոֆուշ [կամ Թոֆուշ], Գեորգ:
«Սօդ, Կիպեոիսի տակն», կը գրէ եւ Բժշկ. Ա.
145: Կիպեոիս է յն. Κύπερος կամ Κύ-
περος, գլ. Souchet: Տես Մշի ծաղիկ եւ ի
Թիւս 938 եւ 2129 Հայբուլի, եւ Մշի ծաղիկ
թ. 1407]:

13. Դոկո, վայրի Ստեփղի հունդ [«Դու-
կու, վայրի Ստեփղի ուն», Բժշկ. Ա. 143:
— «Դաւկոս, Ստեփեղին վայրի», Գաղ. Ա.
Գ. Դ. երեք օրինակք եւս՝ Դաւկոս, որ է
սխալ: — «Դաւկոս, Ստեփեղին», Գաղ. Բ.
«Դաւկոս է յն. Δάκος, Athamante de
Grète, plante ombellifère (Alex): — Լտ.
Daucus; Plin. Dauco, sorta d'erba a simili-
tudine del finocchio [= գլ. Fenouil, Հոմոս
Սամիթ], ma con foglie più bianche, minori
e pelose (Pasini): — Լտ. Daucus, արար.
Շէֆֆէ-ը, Գեղէրի Գեղէրի [= Ստեփղին վայրի]
(Meninski, Onomastikon): — Իտ. Dauco,

վայրի գաղար, Շէֆֆէ-ը, Գեղէրի Գեղէրի (Զախը.
Իտ. - Հայ): Տես ի Հայբուլի, թ. 601, Դու-
կո = վայրի Ստեփղին, եւ թ. 2986, Տու-
կո = Լեռան Ստեփղին: Տես անդ եւ Շէֆֆէ-ը,
թ. 2784, եւ Daucus. թ. 2987: Տես եւ
ի M. Devic զբառն Secacul]:

14. Լուկուան, Սպիտակ Կնդրուկ [«Լու-
կուան, Սպիտակ խուկ», Գաղ. Գ. (Հունին զայս
Գաղ. Ա. Բ. Դ): Այսուր կը գրուի ի թրգմ.
Դեղոց. «Լաւան. Սպիտակ խուկ», որով թերեւս
Լուկուան՝ ուղղելի է Լուքան, արաբերէն Lou-
ban = գլ. Encens: Տես Benjoin ի M. Devic:
Տես եւ Լուքան ի Հայբուլի, թ. 2062]:

15. Աւարտիմիսա... [չորս եւս հոմանիշն
կամ մեկնութիւնն թերի թուի ի Չեռագրին,
քանզի սկսեալ ի յաջորդէն «Աղխար, վաղմե-
ուկ», խառնակութիւնն կը գաղար]:

Ծանօթութիւն.

1. Այս է զոր Ամիրտովաթ կը գրէ Պու-
րիւն, իսկ Հայբուլի ի Թ. 545, Պուրիւն?
«Դաղմ, որ Արաբն Գուրման, եւ Պարսիկն Պու-
րիւն? ասէ: Տես անդ Պուրիւն եւ թ. 2592: —
Գեորգ կը գրէ. «Փուրիւն, Դաղմ, այսինքն վայրի
Անանուխ. թուրքերէն Երֆուշ, եւ արաբերէն
Երֆուշ Գեղէրի [= Անանուխ վայրի]: Սխալ է ի
Հայբուլի, թ. 581. «Գուրման... որ է Խաբ-
ուշ. կարգաւ Երֆուշ: Եւ ի թիւն 2245,
«Աքքիրման [թերեւս լսի՝ Բիրման] Երֆուշ?»
Զնշէ զհարցական նշանք:

2. Ամիրտովաթ Դաղմ կը կոչէ զԳուրման
եւ ի Թ. 545 Հայբուլի. նոյնպէս եւ Հ. Ալիշան
ի Թ. 284. «Գուրման (Դաղմ)», Բայց այսուր ի
Հայբուլի Գուրման սխալ կը թարգմանուի
Ծոթթին. տես թիւք 581, 994, 2127, 3268.
Սխալ է եւ ի թիւն 1160, «Դաղմ կամ Ծոթթին»:

3. Այս է զոր Ամիրտովաթ Գուրման կը
կոչէ իբր Հոմոս բառի ի թիւն 3034, եւ Հ. Ալի-
շան կը համարի յն. Φιλόδοχος [տպ. Φι-
λόδοχος] որ «պարզապէս թղտէր կամ թղտեր
նշանակէ: Թերեւս թուրքերէն Գիլիֆուշ աղա-
ւաղութիւն է յունականին Γύλιχων, որ է ար-
գարեւ լտ. Pulegium, գլ. Pouliot. տես յAlex.
տես եւ ի Կերսոս, Հ. Ա. 422: Օղուլուխան, 70,
կը գրէ. «Լտ. Pulegium. թուրքերէն Գիլիֆուշ.
Հայերէն Բինեկուհի. զարմանալի բառ իգական
ձեւով:

4. Հ. Ալիշան կը գրէ ի Թ. 1536. «Tara-
xacum յունարէնէ առնուած նշանակէ խաղաղը-
նող: Զայս ստուգաբանութիւն հնարած է արա-
բական լեզուի անտեղեակ ոմն. Taraxacum ոչ է
ի յոյն լեզուէ, կ'ըսէ M. Devic, այլ նոյն իսկ
արաբ. Թաքաշֆուշ բառն է:

5. Կը գրէ Հ. Ալիշան ի Թ. 1158. «Խաբ-
ուշ կամ Խաբուշ. Գալիենոսի բառից մէջ սո
նշանակէ թէ ելեփանդական բառած ախան կամ

բորոտութիւնը, եւ թէ անոր դեղ համարուած բոյս մի, Elephantodon, որ հիմա կոչուի Dioscorea bulbifera, վասն զի արմատն սոխ կամ կոճղէզ մ'ունի, ուտելի. տեւրեւներն այլ ջերմահալած համարուին: Եւ նոր հայկ. «Խորհրդի, կամ Խըհորհի, կամ Խորհորհի, Գ. յն. Ελεφαντίας», Elephantiasis: Խիստ եւ կոշտ կեղ, քոստութիւն, որպէս յն. եղեփանդական (այսինքն փղական) բորոտութիւն, Գաղիանոս: Ես կարծեմ թէ թէ այլ է Եղեփանդական Բորոտութիւնը՝ զոր կը յիշէ Մ. Խորենացի (Պրմ. Հայոց, Բ, 29. երես 350, տպ. Ս. Ղազարու 1881), Գղ. Ελεphantiasis, եւ այլ «Եղեփանդական, Խստորուկ», որ կը գտնուի ի Գաղ. Ա., Գ., Գ., եւ զոր Գաղ. Բ. կը գրէ Խորհրդի: Եղեփանդական թուի ինձ աղաւաղութիւն յունականին Ελαφοσχοροδον, Sorte d'ail sauvage, Աղբ վայրի Խստորուկ, Խստորուկ, որ եւ կը նշանանայ ընդ «վայրի Խստորուկ» թարգմանութեանն Գեղոց (Հայբոսաւ, Թ. 1160, ուր բոլորովին սխալ է «Գաղձի կամ Ծաթրինի ցեղէն բոյս մի» համարելն:

ԱԵ. 3358. «Լենջակի տակ?», եւ այլն: = Կամ է Եղեփանդական = Աղձկտատ, Կամ Երէնջակի Կամ, տես ի համարն Կ:

ԱԶ. 1828. «Ղուրասնար? Ո՞ւր եւ յորմէ գրուած է, չեմ յիշեր, բայց զուգած է Թուրքերէն Խորհրդի թիւի, լտ. Eryngium campestre, փ. Panicaut champêtre կամ Chardon Roland [տպ. Rolande], Barbe de Chèvre: Տես Երնջակ»:

= 2-րդ Ղուրասնար բառ, այլ Ղարասնար = Խորհրդի թիւի = Երնջակ (Թ. 683), կամ Ղարասնար (Թ. 1243), որ է արար. Գլխասնար կամ Գլխասնար (Պողաճ), որ եւ կ'ըսուի Շէփէթի Խորհրդի = Spina Abrahami, այսինքն լտ. Eryngium (Կեղիոս, Հ. Բ, 167): Տես եւ զհամարն ԾԹ: — Alex. կը գրէ նշանակէ Chardon roland հանգէպ յն. Ηρύονγρον եւ Ηρύονγρος բառից, այլ Լիարէ կ'ըսէ ի բառն Panicaut, «Chardon roulant ou, par corruption, Chardon Roland»:

ԱԵ. 1852. «Ճանկի տեղ? Նոր բժշկարան մի պատուիրէ գաղկան դեղ տալ զայս՝ Ծորի հետ եփելով»:

= Սխալագիր բժշկարանդ անշուշտ ուղած է գրել ճանկի տեղ, փոխանակ ճանկի տեղ = Գղ. Betterave (Հայբոսաւ, Թ. 1838, ուր կը յիշուի այլ աղաւաղ գրութիւն մի ճանկի տեղ):

ԱԸ. 1886. «Ճըմման, ճըմման. բժշկարան մի գրէ դեղ գլխոյ եւ մօրուաց. «Ա՛ռ ի խոտիս (Աւելիկի տակի) ջրէն եւ ճըմման ջրէն, եւ օճէ զգլուխ»: — Բառգիրք մ'այլ

գրէ. «Ակիդաս? Ճըմման», Ռոշքեանն՝ ջրաց դեղ խոտ մի է կ'ըսէ, եւ լտ. Poterium. սա հայերէն երեսնակ կոչուածն է, ինչպէս յիշուած է ի կարգին: Տես զոր ինչ գրեցի ի համարն ԿԱ, ծան. 1: — 2655. «Ջրման ջր: Ոչ ինչ ըլլալն յայտնի է եւ ոչ ուղղական բառն, միթէ Ջրման, յիշէ նորեկ բժշկարան մի, հերթած փութեան դեղ գրելով, խառնել այսոր ջուրը Լօշտակի ջրոյ հետ»:

= Ճըմման ջր: Եւ Ջրման ջր: Խառնարան բառից ուղիղ ձեւն է ճըմման ջր: այս ինքն ջուր ճըմման խոտոյ, որ կ'ըսուի եւ ճըմման ճըմման ջր: ի թ. 1883, ճըմման. «Բժշկարան մի մաղթափութեան դեղ գրէ «Գալար ճըմման ջր», զոր ուրիշ բժշկարան մի Ջըմման գրած է, ինչպէս եւ այլ երկու սխալագիր բժշկարանք՝ Ճըմման, Ջրման: Այլուր փոխանակ ճըմման ջր: ըսուած է ճըմման ջր, այս ինքն ճըմման խոտոյ ջուր, որ նոյն է ընդ ճըմման. «խոտ մի կայ՝ կուգեւ ասնն, այնոր ջուրն յիրար խառնէ Լօշտակի եւ ճըմման ջրոց հետ, դեղ մաղի եւ մօրուաց՝ որ չմաղի»։ Հայբոսաւ, Թ. 1515:

Եկեսցուք ի ճըմման անգոյ բառն. Գաղիանոս Գ. կը գրէ. «Ակիդաս, ճըմման», — Գաղ. Ա. «Ակիդաս. Ճըմման», Խոկ Գաղ. Գ. «Ակիդաս. ճըմման», որ է ճըմման: Ակիդաս թուի յն. Ακανθιάς, Espèce de cigale, insecte, Աղբ ձպուան:

ԱԹ. 1922. «Մաղաւ. Խորենացւոյ Աշխարհագրութեան օրինակաց ոմանց մէջ յիշուի իբր ծաղիկ, յերջանկին Արարիա»: — 1943. «Մաղաւ? Բոյս մի կարծուի ըստ Աշխարհագրութեան Խորենացւոյ, այլ որպիսութիւնն անյայտ»:

= ՅԱշխարհագրութեան Խորենացւոյ, 612 (տպ. Ս. Ղազարու 1865), գրեալ է. «Եւղք անոյշք ի նմա [յերջանկին Արարիա] եւ ծաղիկք՝ վնշտասան. Հալի, Ջափու, Մաղաւ [եւ ոչ Մաղաւ], եւ այլն: Խոկ ի տպագրին 1881, երես 39. «Անոյշ եղք խառնուածոյք որ լերին անդ. Խաղամի [Թերեւս՝ Խաղա մի, այս ինքն՝ առաջին Խաղա]... Ջարրիկ... Մաղաւ», որ ի Գղ. [Թարգմանութեանն, երես 52, գրուած է Mahlab. Տես Մաղաւ բառի համար յայտնուած կարծիքն եւ ի Հանրէն Ամօրեայ 1893, երես 263բ:

(Հարգանքներ)

